

„POSljednji cvijet?“ – IZ ZBIRKI MUZEJA MODERNE I SUVREMENE UMJETNOSTI

IVANA GOLOB MIHIĆ □ Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

KSENJA ORELJ □ Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

Sve brojniji umjetnički i kustoski projekti o temi biljaka pokazuju kako nas ekološka kriza boli, ne samo materijalno nego i u smislu klimatskih promjena i izumiranja određenih vrsta. Boli nas i u imaginaciji, percepciji, pričama. Od pitanja poput: Možemo li zamisliti budućnost u kojoj je cvijeće postalo rijetkost? polazi i izložba *Posljednji cvijet?*, nedavno održana u prostoru Jaslica u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti. U vremenu sve izvjesnije klimatske katastrofe teži jačanju empatije prema okolišu, a biljke ističe kao zajednički jezik koji povezuje ljude različitih generacija i afiniteta. Prije svega, u pripremu izložbe bila je uključena nestandardna muzejska publika koja nije izravno vezana za umjetnost, ali je motivirana za širi pristup i djelovanje na području kulture. Tako je na izložbi radilo 28 osoba, uz dizajnera i tri pozvane umjetnice.¹

Umjesto grandioznih ideja o bezgraničnosti prirodnih resursa i njihovu vječnom služenju čovjekovoj dobrobiti, *Posljednji cvijet?* ističe horizontalne veze između ljudi i prirode te horizontalan način rada uzima kao vlastitu metodologiju. Tako se u širem smislu izložba naslanja na niz ekostudija i ekofikcija prema kojima se biljke sagledavaju kao autonoman svijet,² dapače, stariji od čovjeka i s presudnim utjecajem na mogućnost njegova preživljavanja. Nadovezujući se na to postantropoceno usmjerenje, *Posljednji cvijet?* je specifičan po participativnom pristupu različitim fazama nastanka izložbe – koncipiranju, postavljanju i medijaciji, u kojima ne sudjeluje samo muzejsko osoblje i ekskluzivni profesionalni krug. Umjesto da o publici, kako najčešće biva, razmišljamo kao o konzumentima koji u muzej stižu nakon otvorenja izložbe, ovaj put je rad s publikom činio integralni dio pripreme i postavljanja izložbe, dok su kustoski i pedagoški rad od početka postavljeni kao jednako bitni. Taj je zaokret nastao aktivnim sudjelovanjem lokalne zajednice. Radionički doprinos dale su dvije grupe koje su u potpunosti činile žene: *Jutarnja protezanja*, grupa riječkih seniorki, uz *Kustoski kružok*, skupinu građanki koje povremeno sudjeluju u muzejskim aktivnostima i iz čijih je redova potekla ideja o izložbi.

U protekle dvije godine u redovitim intervalima surađujemo s obje grupe u različitim radioničkim aktivnostima, s naglaskom na iskustvenom učenju i učenju na mjestu



sl.1. Otvorenje izložbe *Posljednji cvijet?*
foto: Tanja Kanazir

dogadaja. Upoznajemo se s kustoskim poslom, izložbenom praksom i muzejskim procesima, uz izravan uvid u muzejsku građu i pozadinske prostore čuvaonica. Na taj se način umjesto tradicionalne distance između muzeja i publike osnažuje osjećaj zajedničkog raspolaganja kulturnim resursima. Iako upoznate s cijelim tijekom izložbe, *Jutarnja protezanja* su na *Posljednjem cvijetu?* sudjelovala u zasebnom segmentu, kao građansko-umjetnička grupa. Posvetile su se vremenski i fizički zahvatnom kiparskom modeliranju uz mentorstvo riječke umjetnice Milijane Babić. Pažljivo su savijale žice, kaširale i potom sprejale novinski papir kako bi izradile kolektivnu instalaciju *Ples mesožderki*, sastavljenu od osam florealnih skulptura. Manje poznate i naoko neugledne biljke izabrane su namjerno kao simbol prilagodljivosti i otpornosti biljnog svijeta koji ne mari za ljudske kategorije ljepote i ugode već upućuje na drukčiju osjetilnost i druge mogućnosti opažanja.

Pozadinsko pitanje izložbe – kako razmišljati o umjetnosti kao o kolektivnom iskustvu a kustoski posao otvoriti za sudjelovanje građana, potaknulo je suradnju s grupom *Kustoski kružok*. Njegove su članice sudjelovale u odabiru radova, načinu njihova postavljanja i interpretacije, što je i njihov prvi cjeloviti izložbeni nastup. Najviše vremena provele su u pisanju tekstova o pojedinim radovima. Uz upoznavanje s određenom umjetnicom/umjetnikom, tekstovi su ponudili slobodnu interpretaciju odnosa čovjek – biljka i subjektivnu intonaciju, često u prvom licu, neuobičajenu za klasičnu povijesno-umjetničku naraciju. Polaznice *Kružoka* ujedno su radile na prilagodbi tekstova za osobe s oštećenjem vida i sluha

¹ <https://mmsu.hr/dogadaji/posljednji-cvijet-iz-zbirki-mmsu-a/> (pristupljeno 28. kolovoza 2025.).

² Vodeći tekstovi bili su nam: Donna J. Haraway, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Durham: Duke University Press, 2016.; Richard Powers, *Iznad svega*, Zagreb: Fraktura, 2022.

sl.2.-3. Postav izložbe *Posljednji cvijet?*
foto: Tanja Kanazir



te ih preradile za specifične slušne i čitalačke formate u suradnji s udrugom *Kultura svima svugdje*. Oprobale su se i u likovnom procesu pod mentorstvom umjetnice Melite Sorole Staničić te izložile *Dnevnik proljeća* koji su izrađivale na radionicama uoči izložbe. Kao što u dnevnicima bilježimo trenutke svog dana, tako su i u tom zajedničkom dnevniku zabilježeni trenuci iz života odabranog cvijeta. Osim prikaza životnog ciklusa biljaka, u *Dnevniku* se akvarelom i tekstualnim bilješkama ističe kratkotrajnost i propadljivost biljaka.

U Hrvatskoj je još uvijek dominantno tradicionalno oblikovanje muzejskih izložaba, no participativni projekti otvaraju mogućnost za intenzivniju komunikaciju s lokalnom zajednicom³ te eksperimentiranje s novim kustosko-edukativnim praksama. Takvi pristupi zahtijevaju dugotrajan angažman različitih profila muzejskog osoblja, što na prvi pogled često nije vidljivo, ali je velik izazov za ljudske i financijske resurse. Ujedno je potrebno pažljivo balansirati razinu participacije i odlučivanja korisnika, s jedne strane, te profesionalne kustoske standarde i pedagoška načela s druge. Upravo iskustvo u pedagoškom radu postaje ključno za uspješno vođenje heterogenih skupina i omogućivanje svim sudionicima da dođu do izražaja. Dodatni je izazov održavanje visoke motivacije sudionika, nužne za njihov kontinuirani angažman. Prema tipologiji modela participacije Nine Simon, rad na izložbi *Posljednji cvijet?* pripada kategoriji zajedničkog stvaranja (*co-creation*).⁴ Drugim riječima, iako je projekt vodio Muzej te su konačne odluke ostale u nadležnosti stručnog osoblja, sudionicima je bila omogućena znatna razina odlučivanja. Glavni ciljevi procesa bili su stvaranje prostora za dijalog s lokalnom zajednicom, osiguravanje prilika za razvoj novih vještina korisnika te uključivanje želja i mišljenja posjetitelja u oblikovanje muzejskog programa.

Eksperimentalnu kariku izložbe *Posljednji cvijet?* činila je suradnja s riječkim umjetnicama, bitna za lokalni kontekst djelovanja Muzeja, ali i izravni doticaj muzejskih grupa s umjetničkim razmišljanjem i oblikovanjem. Prostornu manifestaciju skupnog pregovaranja i horizontalnog povezivanja ponudio je i postav izložbe kao fizički odraz participativnog pristupa izložbi. Na 9-metarskom stolu, osmišljenom s dizajnerom Marinom Nižićem, izloženi su svi radovi, omekšavajući granice između različitih kategorija umjetnosti, vrsta cvijeća, kao i statu-

sa ljudskog svijeta prema biljnome. Za izradu dodatne scenografije izložbenog postava pozvale smo umjetnicu Tanju Blašković. Umjesto uokvirenoga, individualiziranog umjetničkog rada, Tanja je intervenirala u cjelokupni postav. S više od tisuću cvjetnih motiva oslikala je i skrojila golemi stolnjak kao zajedničku podlogu za 20-ak izložaka. Na platnenom ambijentu livade našli su se radovi Belizara Bahorića, Ahmeda Bešića, Jima Cavea, Vlahe Bukovca, Marine Banić Zrinščak, Nuzzi Ivancich Chierogo, Ranka Dokmanovića, Ivana Lackovića Croate, Mirona Makanca, Mire Marković Sandić, Petre Mrše, Slave Raškaj, Giovannija Simonettija, Romola Venuccija i Lazara Vujaklije. Među radovima su se našle slike, grafike, skulpture i fotografije nastale od kraja 19. stoljeća do danas. Izloženi su i radovi autodidakta i poznatih imena, popularna i rijetko izlagana ostvarenja koja u regularnim muzejskim izložbama antologijskih presjeka, linearnim pregledima ili studijama posvećenim strogo inovativnim praksama rijetko nađu mjesto. Tema cvijeća posredovana je na temelju odnosa čovjeka i biljaka i u svjetlu prolaznosti života, ali i putem mijena rodnih uloga i društvenog konteksta, dotičući se vizualne prezentacije i njezinih pozadinskih uvjeta. Cvijeće je istaknuto kao estetski fenomen koji dugovjeko privlači likovne umjetnike i umjetnice, od klasičnih mrtvih priroda i memorabilija do simbolike cvjetnih aranžmana, ali i ekoloških i društvenih komentara. No umjesto prenošenja stereotipa o cvjetnim slikama kao o „ženskom žanru“ te o negativu velikih, herojskih tema koji se prepušta ženama kao manje cijenjeno područje, izložba je nastojala pokazati kako su se florum bavili autori/autorice različitih pristupa, bez obzira na prilično maskuliniziranu historiografiju povijesti umjetnosti⁵. Uz različite uloge u kojima se cvijeće pojavljuje, *Posljednji cvijet?* tematizirao je prisposdobe žene i cvijeća te doživljaj žene uvjetovan društveno-političkim ideologijama između nevidljivosti i nijemosti privatne sfere, tj. svedenosti na ukrasni objekt, i postupnog osvajanja javnog prostora i zauzimanja aktivnoga glasa.

Na *Posljednjem cvijetu?* biljke su izdvojene kao podsjetnik na krhkost života i ekološke sustave koji nestaju, ali i na promjene društvenih svjetonazora i hijerarhijskih odnosa koje smo participativnim pristupom nastojale ugraditi u oblikovanje izložbe. Kako kaže kustosica i teoretičarka kulturne edukacije Irit Rogoff, *In a 'turn', we shift*

3 Barry Lord, ur. *The Manual of Museum Learning* (Lanham: AltaMira Press, 2007.), 112-113.

4 Nina Simon, *The Participatory Museum* (Santa Cruz: Museum 2.0, 2010.), 190-191.

5 Ana Šeparović, „Muški feminizam nasuprot antifeminizmu: tri studije muških 'velikana' o ženskom umjetničkom stvaralaštvu“, u: *Posebna soba, žensko nasljeđe: roba, spektakl ili muzej za sve?* (Zagreb: ČZS, IEF, Sveučilište Sjever, 2021.), 111., chrome-extension://efaidnbmnnnibpccajpcgclefindmkaj/https://zenstud.hr/wp-content/uploads/2023/08/Posebna-soba.pdf (pristupljeno 28. kolovoza 2025.).



sl.4. Postav izložbe *Posljednji cvijet?*, detalj s radom Mire Sandić
foto: Tanja Kanazir

away from something or towards or around something and it is we who are in movement, rather than it.⁶ Ostaje otvoreno pitanje na koji način dalje usklađivati participativne projekte s redovitim muzejskim programom i učiniti ih bitnim segmentom izložbenog djelovanja, kako na razini jačanja metodologije rada, tako i na razini kontinuirane potpore.

LITERATURA

1. Haraway, Donna J. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press, 2016.
2. Lord Barry, ur. *The Manual of Museum Learning*. Lanham: AltaMira Press, 2007.
3. Powers, Richard. *Iznad svega*. Zagreb: Fraktura, 2022.
4. Simon, Nina. *The Participatory Museum*. Santa Cruz: Museum 2.0, 2010.
5. Šeparović, Ana. „Muški feminizam nasuprot antifeminizma: tri studije muških 'velikana' o ženskom umjetničkom stvaralaštvu”. U: *Posebna soba, žensko nasljeđe: roba, spektakl ili muzej za sve?* Zagreb: ČŽS, IEF, Sveučilište Sjever, 2021., str. 111.

MREŽNI IZVORI

1. <https://mmsu.hr/dogadaji/posljednji-cvijet-iz-zbirki-mmsu-a/> (pristupljeno 28. kolovoza 2025.).
2. Rogoff, Irit, „Turning”. <https://www.e-flux.com/journal/00/68470/turning> (pristupljeno 6. rujna 2025.).

Primitljeno: 17. rujna 2025.

“THE LAST FLOWER?” FROM THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF MODERN AND CONTEMPORARY ART

The exhibition *The Last Flower?* in the MMCA Rijeka focused on the horizontal connections between people and plants, putting plants forward as an autonomous world, senior to humanity and exerting a crucial influence on its survival. The project is unusual in terms of its participatory approach. In the envisioning, producing and mediating process it included the local community, which played its part in workshops, making artworks and writing, thus operating at a distance from the traditional museum model. The enterprise also included Rijeka-based artists Milijana Babić, Melita Sorola Staničić and Tanja Blašković. Their interventions and workshop materials created an environment that stressed the diversity and vulnerability of plants and challenged the traditional concept of museum as site of inaccessibility.

The show presented a broad range of artworks produced since the 19th century; there were works by artists of differing aesthetics and levels of popularity, addressing the connection between people and plants, as well as the social and political symbolisms of flowers. The emphasis was placed on the representation of women and the motif of flowers in art, with a reflection on the changes in public roles, especially in the context of private and public life.

Through its participatory processes, the exhibition promoted collective experience, horizontal relationships and dialogue. The venue and setup vigorously reflected this methodology. In addition, the project opened issues about the future of museum education practices, the importance of including local communities and innovative approaches in the creation of cultural contents, showing the way in which participation can have a positive effect on the museum and its relation with its visitors.

⁶ <https://www.e-flux.com/journal/00/68470/turning> (pristupljeno 6. rujna 2025.).